

Οι ελλαδοτουρκικές πολιτικές για την Θράκη και το ΝΑΤΟ την περίοδο της δικτατορίας στην Ελλάδα

Η κοινή ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, το 1952, αποτέλεσε την τυπική επιβεβαίωση της πολιτικής προοπτικής των δύο χωρών, στον παγκόσμιο στρατιωτικό καταμερισμό και τα γεωστρατηγικά συμφέροντα του βορειοατλαντικού συμφώνου και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (Η. Π. Α.)¹. Από την μία μεριά η Ελλάδα, που ανήκε στους νικητές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και έβγαине από μια εμφύλια σύρραξη και από την άλλη, η Τουρκία που χωρίς ανθρώπινο, υλικό ή εδαφικό κόστος διαπραγματευόταν κατά τη διάρκεια του πολέμου, την είσοδό της στο πλευρό του Άξονα ή των συμμάχων, με αντίτιμο τη «φύλαξη», της Θράκης, της Θεσσαλονίκης και των νησιών του Αιγαίου, τώρα εκμεταλλευόταν την αναγκαιότητα για τις Η. Π. Α. και το ΝΑΤΟ, θέση της, στην Ανατολική Μεσόγειο.

Ήδη όμως όταν η εξέλιξη του πολέμου ήταν ήδη ορατή ο Τούρκος πρεσβευτής στην Αθήνα Ε. Ακαγιέν είχε προετοιμάσει το έδαφος για την τόσο απαραίτητη για το ΝΑΤΟ, ελληνοτουρκική φιλία, δηλώνοντας στις 24/7/1944 ότι «η Τουρκία θεωρούσε τη φιλία της με την Ελλάδα ως λιθό της εξωτερικής πολιτικής έναντι του ρωσικού κινδύνου». Είναι χαρακτηριστικά τα έγγραφα των ελλαδικών διπλωματικών αντιπροσωπιών στην Τουρκία, για την προενταξιακή πε-

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Φάνης Μαλκίδης, είναι Δρ κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου.

1. Μαλκίδης Φ., «Η πολιτική της Ελλάδας και της Τουρκίας για τη Θράκη», Περιοδικό Τετράδια τ. 42, 1998, σσ. 51-59.

ρίοδο, που αναφέρονται στον τουρκικό Τύπο και στην εμμονή του να τονιστεί η ελληνοτουρκική φιλία, με κάθε τρόπο ο κομμουνιστικός κίνδυνος για την κεμαλική Τουρκία και η ιστορική ανάγκη για κοινή ένταξη των δύο χωρών στο βορειοατλαντικό σύμφωνο². Αντίστοιχες ενέργειες γίνονται με προτροπή του τουρκικού κράτους μέσω υπηρεσιών, συλλόγων και σωματείων, που προβάλλουν, τον κίνδυνο του κομμουνισμού και την απειλούμενη επίθεση από τη Σοβιετική Ένωση, εκδιάζοντας την ένταξη, αλλά στην ουσία εξυπηρέτησαν τους διακηρυγμένους στόχους της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Σημαντική δράση έχοντας το προσωπείο του αντικομμουνισμού, ανέπτυξε η κρατική Διεύθυνση Ειδικού Πολέμου, μια υπερνατοϊκή υπηρεσία που δημιουργήθηκε στις συμμαχικές χώρες των Η. Π. Α. , που αρχικά ιδρύθηκε με το όνομα Ελεγκτική Επιτροπή Επιστράτευσης και με το πρόσχημα «της αντιμετώπισης του κομμουνιστικού επεκτατισμού», πραγματοποίησε σειρά από αντιδημοκρατικές ενέργειες και αναρίθμητα εγκλήματα εναντίον πολιτών στο εσωτερικό της Τουρκίας, αλλά και σε άλλες χώρες. Η συγκεκριμένη οργάνωση που τυπικά είχε ως σκοπό «την εσωτερική αντίσταση σε περίπτωση κομμουνιστικής κατοχής ή επιδίωξης», λόγω του ιστορικού χαρακτήρα του τουρκικού κράτους, αφοσιώθηκε στην πλήρη εξολόθρευση των εθνικών στοιχείων που ζούσαν στην Τουρκία.

Ο διωγμός των Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη το 1955, η τρομοκρατική δράση στην Κύπρο με την Τουρκική Οργάνωση Άμυνας Τ. Μ. Τ («*Türk Mukavet Teskilati*»), οι ενέργειες στην Θράκη και η εξόντωση των Κούρδων είναι χαρακτηριστικά δείγματα της δουλειάς της Διεύθυνσης Ειδικού Πολέμου.³

Αντίστοιχη δομή και προσανατολισμούς είχε και η «Οργάνωση για την καταπολέμηση του Κομμουνισμού στην Τουρκία» («*Turkiye Kommunizmlle Mucadele Dernegi*»), σωματείο με, κρατική επιχορήγηση και παραρτήματα σε ολόκληρη την Τουρκία και άμεση υποστήριξη στο κόμμα της Εθνικιστικής Δράσης (πρώην Εθνικό Αγροτικό Δημοκρατικό Κόμμα). Ηγέτης του κόμματος της Εθνικιστικής Δράσης ήταν ο Λευκωσία Αλπαρσλάν Τουρκές, που συμμετείχε στις αντικομμουνιστικές εκδηλώσεις του 1944, οι οποίες οδήγησαν στη σύλληψη και τη δίκη του, δίκη που έληξε με την αθώωσή του. Τα γεγονότα του 1944 υπήρξαν κρίσιμο σημείο στην πορεία του Τουρκές, ως χαρακτηριστικό του εξτρεμισμού του και της αφοσιώσεώς του στα ιδανικά του παντουρκισμού. Μάλιστα έγραψε και ένα βιβλίο για αυτά με τον τίτλο 1944. Μία περίπτωση εθνικισμού («*1944. Milliyetçilik Olayı*»), όπου αναφέρει ότι «το Τουράν, δηλαδή η Ένωση των Τούρκων, σημαίνει ένωση όχι μόνο των Ασιατών Τούρκων, αλλά όλων των Τούρκων, - μία ένωση του πνεύματος, των παραδόσεων, του πολιτισμού και της θρησκείας. . . δηλαδή, κατά την αντίληψή μου, το Τουράν ισχύει για τους Τούρκους στην Ελλάδα, στην Βουλγαρία και σε κάθε άλλη περιοχή».⁴ Τότε υποστήριζε την ανάγκη

2. Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικών 1944-1946. Φάκελοι «Ελληνοτουρκικές σχέσεις . Αρ-θρογραφία τουρκικού Τύπου. Τουρκικός Τύπος».

3. Celik S., Το κράτος συμμαρία. Εκδόσεις Τουρίκτς, Αθήνα 1998, σ. 20-21.

4. Turkes A., 1944. Milliyetçilik Olayı, Ankara 1950, σ. 56.

να συμπαταχθεί η Τουρκία στο πλευρό της Γερμανίας κατά της Σοβιετικής Ένωσης, για την απελευθέρωση των τουρκικών λαών της Κεντρικής Ασίας. Εθνικισμός, Παντουρανισμός, με το προσωπείο του αντισοβιετισμού, αντικομμουνισμού τα θεμέλια της ιδεολογίας του.⁵

Οι οργανώσεις αυτές εξυπηρετούσαν τις παντουρκικές επιδιώξεις του τουρκικού κράτους και την πολιτική του μέσα στα νατοϊκά πλαίσια, έχοντας εξτρεμιστική δράση υπό την απειλή του ανύπαρκτου όπως αποδείχτηκε αργότερα, «κομμουνιστικού κινδύνου». Γεγονός που δεν εμπόδισε την Τουρκία να αποτελέσει το 1957, το μεγαλύτερο λήπτη σοβιετικών πιστώσεων μετά τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, σύμφωνα με έκθεση των αμερικανικών μυστικών υπηρεσιών, ενώ ο πρωθυπουργός Σ. Ντεμρέλ γυρνώντας από την επίσκεψή του από τη Μόσχα μετά την ελληνοτουρκική συνάντηση στον Έβρο το 1967, απαντώντας σε ερώτηση για το πώς αναπτύσσονται οι τουρκοσοβιετικές σχέσεις ενώ η Τουρκία παραμένει κεντρικό μέλος του ΝΑΤΟ τόνισε «δεν υποθηκεύσαμε την εξωτερική μας πολιτική, ξέρουμε πολύ καλά πού αρχίζουν και πού τελειώνουν τα συμφέροντά μας».⁶

Στην ακμή της ελλαδοτουρκικής «φιλίας» εντάσσονται οι ενέργειες, της ελλαδικής πολιτείας όπως, από το δημοσιευμένο έργο το 1942 του Αλεξ. Διομήδη *Βυζαντινά Μελέται* να εξαλειφθούν στη δεύτερη έκδοση του 1951 τα σημεία των διωγμών και εξισλαμισμών για να εξυπηρετηθεί το κλίμα σύσφιξης των σχέσεων των δυο χωρών, κρίθηκε ακόμη σκόπιμο να μη δημοσιευθεί επί 25 χρόνια μια τραγική σελίδα της ιστορίας του ποντιακού Ελληνισμού για να μην υπάρξουν προβλήματα με την Τουρκία, το βιβλίο *Η Τρίπολη του Πόντου της Τατιάνας Μιλλιέξ* που γράφτηκε το 1952 και είδε το φως της δημοσιότητας για τους παραπάνω λόγους, το 1976. Το ίδιο χαρακτηριστικό είναι και το περιστατικό που αναφέρει χριστιανός δάσκαλος για πολλά χρόνια στις περιοχές των Πομάκων της Θράκης, σχετικά με βιβλίο που είχε γράψει γι' αυτήν την πληθυσμακή ομάδα. Ο Γ. Παπούλιας, διευθυντής πολιτικών υποθέσεων του Υπουργείου Βόρειας Ελλάδας, στο διάστημα 1970-1972 ματαιώσε την έκδοση του βιβλίου «*Πομάκοι. Οι μουσουλμάνοι της Ροδόπης. Ιστορία, καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία, λαογραφικά*», του δάσκαλου Π. Θεοχαρίδη «για να μην προκληθούν αντιδράσεις από την πλευρά της Τουρκίας, αφού εκεί γραφόταν ότι οι Πομάκοι δεν είναι Τούρκοι». Τελικά η συγκεκριμένη έκδοση είδε το φως της δημοσιότητας το 1994.⁷

Σ' αυτό το κλίμα προσέγγισης κινούνται και οι ελλαδικές πολιτικές της περιόδου· ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Σ. Στεφανόπουλος μιλώντας στη Βουλή

5. Πεσμαζόγλου Σ. *Ευρώπη-Τουρκία. Έκδοση Θεμέλιο - Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών*, Αθήνα, 1993, τ. Β', *Ιδεολογία και Ρητορεία*, σ. 194.

6. Χριστοδούλου Μ., *Η πορεία των Ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, Εκδόσεις Πρόδος, Λευκωσία 1995, τόμος Β', σ. 252.

7. Θεοχαρίδης Π., *Πομάκοι. Οι μουσουλμάνοι της Ροδόπης. Ιστορία, καταγωγή, γλώσσα, θρησκεία, λαογραφικά*, Έκδοση Πολιτιστικού Αναπτυξιακού Κέντρου Θράκης, Ξάνθη, 1994, σ. 10.

στις 25/11/1953 τονίζει ότι «ο σύνδεσμος ημών μετά της Τουρκίας εξακολουθεί να αποτελεί τον ακρογωνιαίον λίθον της πολιτικής ημών εις την γωνίαν αυτήν της Μεσογείου», ενώ η βασίλισσα Φρειδερίκη σε επιστολή της στο Αμερικανό στρατηγό Μάρσαλ στις 26 Ιουνίου 1952, θα συμπληρώσει γράφοντας πως «στο ταξίδι που είχαν κάνει με τον βασιλέα στην Τουρκία, δεν είχε άλλο σκοπό από το να δυναμώσει την νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ κατά της Σοβιετικής Ένωσης».⁸

Στο ίδιο κλίμα είναι και οι προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησης Κ. Καραμανλή στις 4/4/1956, που παρ' όλες τις κινήσεις εξόντωσης των ελληνικών κοινοτήτων της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και Τενέδου την προηγούμενη χρονιά και τη στάση της Τουρκίας στο Κυπριακό τονίζει ότι, «η κυβέρνηση αναγνωρίζει τη μεγάλη σημασία της ελληνοτουρκικής συνεργασίας και της βαλκανικής συμμαχίας και εύχεται όπως η Τουρκία αποδείξει ότι διαπνέεται από τις ίδιες αντιλήψεις. . . επιθυμώ να τονίσω τη σημασία και χρησιμότητα του Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Η πεποίθησή μας για την ανάγκη διατήρησης της συλλογικής αυτής ασπίδας άμυνας ενισχύεται από το πρόσθετο γεγονός ότι επικεφαλής της διεθνούς αυτής αμυντικής οργάνωσης είναι η πλέον δημοκρατική χώρα του κόσμου που παραμένει συμπαραστάτης στις μεταπολεμικές προσπάθειες της χώρας μας», ενώ ο υπουργός των Εξωτερικών Σ. Θεοτόκης στην ίδια συνεδρίαση, της Βουλής των Ελλήνων, θα επισημάνει «οι ελληνοτουρκικές σχέσεις πρέπει να διατηρηθούν διότι είναι σημαντικό θέμα της εξωτερικής μας πολιτικής ανεξάρτητα αν η τουρκική κυβέρνηση, πολλές φορές με δηλώσεις της τέθηκε αντιμέτωπη με το κοινό αίσθημα του ελληνικού λαού και του Έθνους ολόκληρου. Αλλά οι σχέσεις των κρατών προσδιορίζονται από λόγους γεωγραφικούς από λόγους άμυνας και οικονομικούς και όχι από δηλώσεις αποκλειστικά των υπευθύνων κυβερνήσεων... η Ελλάδα πρέπει να έχει φιλικές σχέσεις με την Τουρκία, και οι οποίες είναι καλύτερες σε σχέση με αυτές που είχαμε πριν τριάντα χρόνια».

Παρ' ότι επιφανειακά υπήρχε η ελληνοτουρκική φιλία, η προσέγγιση των δύο χωρών όπως διαμορφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1950 γρήγορα φάνηκε ότι δεν είχε σταθερές βάσεις. Αυτό που επηρέασε τα ελληνοτουρκικά θέματα (μειονοτικά ζητήματα, Οικουμενικό Πατριαρχείο), ήταν το Κυπριακό, που έφερε στο φως τις μεγάλες αδυναμίες της ελληνοτουρκικής φιλίας. Σύμφωνα με τουρκικές εκτιμήσεις μια ισχυρή πίεση πάνω στην ελληνική μειονότητα στην Κωνσταντινούπολη, Ίμβρο και Τένεδο και το Οικουμενικό Πατριαρχείο, θα καθιστούσε την ελληνική κυβέρνηση πιο ευάλωτη, ενδοτικότερη και υποχωρητικότερη στην πολιτική και ενδεχομένως στρατιωτική αναμέτρηση των δύο χωρών στο κυπριακό ζήτημα, ενώ παράλληλα θα έθετε τις βάσεις για εισδοχή στο χώρο της ελλαδικής Θράκης. Την περίοδο προσέγγισης των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ, πάρθηκαν αποφάσεις και υλοποιήθηκαν μορφωτικές συμφωνίες, το 1951 και το 1968, που προ-

8. Κιτσίκης Δ., *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού χώρου 1928-1973*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1995, σ 307 και σ. 313 .

στάτευσαν τις μουσουλμανικές, αλλά παράλληλα αλλοίωσαν την πραγματικότητα, με τον εκτουρκισμό των⁹. Αναπτύχθηκε μια έντονη εθνικιστική δράση με κύριους μοχλούς τους Τούρκους δάσκαλους που έρχονταν στη Θράκη και κύρια το τουρκικό προξενείο Κομοτηνής, κάτι που επισημάνθηκε από το αμερικανικό Ίνστιτούτο Εξωτερικών σε έκδοσή του, όπου τονιζόταν «η ανεμπόδιστη και ελεύθερη διαβίωση στο χώρο σε σύγκριση με μειονότητες άλλων χωρών αλλά φανέρωνε και τη βαθιά αλλαγή που έφερε η τουρκική προπαγάνδα υπέρ των θέσεων της «εθνικής ιδέας για τη Δυτική Θράκη».¹⁰

Οι τουρκικές κινήσεις με άξονα την εκδοτική δραστηριότητα για τη Θράκη, παρ' όλη τη φαινομενικά πλήρη ταύτιση στις συμμαχικές προτεραιότητες, οι Μεντερές και Παπάγος -Καραμανλής, στις συναντήσεις τους μιλούσαν «για τα ιδανικά του ελεύθερου κόσμου που ένωσαν τους Τούρκους και Έλληνες στρατιώτες στην Κορέα», είναι παράλληλες με τη χρονική εμφάνιση του κυπριακού ζητήμα-

9. Με τους Νόμους (ΝΔ 2203/52 και ΝΔ 3065/54) το ελλαδικό κράτος αποφασίζει και διά του Γενικού Διοικητή Θράκης Γ. Φεσσόπουλου, υλοποιεί την χρήση «εφ' εξής εις πάσαν περίπτωσην του «Τούρκος-Τουρκικός» αντί του τοιούτου «Μουσουλμάνος -Μουσουλμανικός». Και υποχρεώνονται οι δήμαρχοι και πρόεδροι Κοινοτήτων να εφαρμόσουν αυτήν την απόφαση, αντικαθιστώντας σε πρώτη φάση διάφορες επιγραφές που τόνιζαν το θρησκευτικό και όχι τον εθνικό χαρακτήρα της μειονότητας, «κατόπιν διαταγής του κ. Προέδρου της Κυβερνήσεως». Με συνεχή έγγραφά του (Ε. Π72822-4-54 και Α 24869/22-12-54 και Α 202/5-1-55) ο γενικός διοικητής Θράκης, διαπιστώνει ότι «παρά τας αυστηράς διαταγάς της Κυβερνήσεως, περί της αντικαταστάσεως του λοιπού των όρων «Μουσουλμάνος -μουσουλμανικός» διά των τοιούτων «Τούρκος -τουρκικός», εις το χωρίον Άρατος επί της δημοσίας οδού Κομοτηνής - Αλεξανδρουπόλεως, υφίσταται επιγραφή εμφανεστάτη αναγράφουσα «Μουσουλμανικόν Σχολείον». Για το ζήτημα υπήρξαν μεγάλες αντιδράσεις από μουσουλμάνους που δεν ήθελαν αυτήν την αλλαγή. (Βλ. Ανδρεάδη, Κ., Η μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης. Έκδοσις, Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών / Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου. Θεσσαλονίκη, 1956, σ. 67. Ο γενικός διοικητής Θράκης ζήτησε ταυτόχρονα «ν' αντικατασταθῆ ἀμέσως, τόσον αυτήν όσο και πάσα άλλη τυχόν υπάρχουσα εις την περιοχήν του Νομού Ροδόπης και κατέληγε τονίζοντας για ακόμη μια φορά όπως «οι κ. κ. Νομάρχαι, προς ους η παρούσα κοινοποιείται, να μεριμνήσουν διά την αποκατάστασιν των τυχόν υπάρχουσών μειονοτήτων επιγραφών εις άπασαν την περιοχή. (6λ. Παναγιωτίδη Ν., Μουσουλμανική Μειονότητα και Εθνική Συνειδησις, Έκδοσις Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Έβρου, Αλεξανδρούπολη, 1995, σ. 194)

Τα συγκεκριμένα διατάγματα αποτελούν την πιο επίσημη αποδοχή από πλευράς ελλαδικής πολιτείας, ύπαρξης Τούρκων στη Θράκη και όχι μουσουλμανικών μειονοτήτων, μετά την υπογραφή του μορφωτικού πρωτοκόλλου, το 1951. «... η αλλαγή αυτή όμως αντιβαίνει προς αυτά ταύτα τας ρητάς διατάξεις της συνθήκης της Λωζάννης η οποία ομιλεί περί «μουσουλμάνων» και ουχι περί «Τούρκων». (Βλ. Ανδρεάδη Κ., (1956) ό.π. σ. 3-11). Έρχονται να συνεχίσουν την πορεία της πολιτικής εντός των νατοϊκών ορίων, πλαισίων και προτεραιοτήτων της Ελλάδας και την μονομερή κατάργηση βασικών άρθρων της Συνθήκης που διέπουν τις μουσουλμανικές μειονότητες. Σ' αυτήν την πολιτική εντάσσεται και η διαταγή που ήλθε, από το ελληνικό Ίνστιτούτο των Εξωτερικών, όπου υπάγεται η εκπαίδευση των μειονοτήτων και όχι στο Ίνστιτούτο Παιδείας, το καλοκαίρι του 1955 προς τον επιθεωρητή των μουσουλμανικών σχολείων Δυτικής Θράκης να συγκαλέσει τοπικά συνέδρια Πομάκων δασκάλων και να τους συστήσει την εγκατάλειψη της αραβικής και τη διδασκαλία της λατινικής γραφής.

10. Department of State, Publication 7163, Vol. II., Washington 1960, p. 1051.

τος και την έξαρση του τουρκικού εθνικισμού που δημιούργησε το ζήτημα. Από το μεγάλο μέγεθος σχετικών με τη Θράκη τουρκικών βιβλίων, μεγαλύτερη προβολή έχει το όμοιο έργο του Tevfik Biyiklioglu, *Trakya 'da milli, Mucadele I-II Ankara 1955-56 (Ο Εθνικός αγώνας στη Θράκη)* και η πολυσέλιδη μελέτη του πρώην προέδρου του «Συλλόγου Αλληλοβοηθείας Τούρκων Δυτικής Θράκης», Ahmet Aydinli, *Batitrakya faciasinin ic yuzu, Istanbul 1971 (Η εσωτερική όψη της τραγωδίας της Δυτικής Θράκης)*, που αποτελεί διαρκή πηγή άντλησης πληροφοριών και επιχειρημάτων από Τούρκους δημοσιογράφους, ενώ ταυτόχρονα γράφονται πολλές άλλες προπαγανδιστικής μορφής μελέτες.¹¹ Ακόμη ο Adil Ozgunc, που χρημάτισε καθηγητής στο μειονοτικό λύκειο Κομοτηνής από το 1967 έως το 1971, το 1974 έβγαλε το βιβλίο *Bati Trakya Turkleri (Οι Τούρκοι της Δυτικής Θράκης)* όπου αναφέρεται στην ελληνική βαρβαρότητα έναντι των Τούρκων της Θράκης. Στις τουρκικές εκδόσεις για τη Θράκη συμπεριλαμβάνονται και τα περιοδικά «Milli Hareket (Εθνική Δράση)», μηνιαίο περιοδικό εθνικιστικού προσανατολισμού με έδρα την Κωνσταντινούπολη, του οποίου η έκδοση κράτησε από τον Οκτώβριο του 1966 μέχρι και τον Αύγουστο του 1971, το «Devlet (Κράτος)», με κυκλοφορία από τον Απρίλιο του 1969 ως εβδομαδιαίο στην Άγκυρα και μετά στο Ικόνιο, μετά 15νθήμερο και μετά μηνιαίο, που κράτησε μέχρι το 1979, και αποτέλεσαν τα στηρίγματα του κόμματος της Εθνικιστικής Δράσης του Τουρκές και στα οποία διατυπωνόταν η θέση ότι «η Κύπρος, τα νησιά του Αιγαίου και η Δυτική Θράκη θα έπρεπε να αποτελέσουν τμήματα της Τουρκίας».

Με την πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας στην Ελλάδα οι συνταγματάρχες σχεδίαζαν ανάλογη στρατιωτική ενέργεια στην Κύπρο για ανατροπή του προέδρου Μακαρίου που δεν καρποφόρησε για να επαναληφθεί τον Ιούλιο του 1974. Η χούντα της Αθήνας γνώριζε ότι ο Μακάριος ήταν το μεγάλο εμπόδιο στην εκτέλεση των σχεδίων των Αμερικανών και κατ' επέκταση των Τούρκων, για τη διχοτόμηση. Στο συμβούλιο υπουργών Εξωτερικών του ΝΑΤΟ, τον Ιούνιο του 1967, στο Λουξεμβούργο, όπου ήταν και η πρώτη επίσημη εμφάνιση του χουντικού καθεστώτος, ο υπουργός Εξωτερικών Π. Οικονόμου -Γκούρας, συζήτησε με τον Τούρκο ομόλογό του Ι. Τσιαλλαγιαγκιλ για το Κυπριακό και για «τα θέματα της εν Ελλάδι τουρκικής μειονότητας», ενώ το κοινό ανακοινωθέν ανέφερε ότι «οι υπουργοί εξέφρασαν την ελπίδα ότι η Ελλάς και η Τουρκία θα επαναλάβουν τας συζητήσεις των επί των ελληνοτουρκικών σχέσεων και ότι τούτο θα αποδώσει ταχέως θετικά αποτελέσματα».¹²

Στην επίσκεψή του στην Κύπρο τον Αύγουστο του 1967, ο Γ. Παπαδόπουλος θα τονίσει «την Ελλάδα και την Τουρκία συνδέει η ανάγκη της από κοινού αντιμετώπισης κοινού κινδύνου, του κομμουνιστικού και έναντι του πρωταρχικού

11. Χιδιρόγλου Π., *Τουρκική Ελληνογραφία*. Έκδοση Ιδρύματος Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1980, σ. 36.

12. Κρανιδιώτης Ν., *Ανοχύρωτη Πολιτεία. Κύπρος 1960-1974*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 1985, σ. 424.

αυτού συμφέροντος άπασαι αι υφιστάμεναι διαφοραί είναι κατ' ουσίαν δευτερευούσης σημασίας» και μιλά «για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα», χωρίς να αναφέρεται στις προϋποθέσεις. Εννοούσε όμως αυτή ότι θα γινόταν δυνατή μόνο με εδαφικές παραχωρήσεις στην Τουρκία «τη φιλία της οποίας ανέφεραν σαν βασικό προηγούμενο της υπόστασής τους». ¹³ «Αναπτύξαμεν και εβελτιώσαμεν τας σχέσεις μας με την φίλην Τουρκίαν και ελπίζομεν, ακολουθούντες τον ορθόν δρόμον, αφ' ενός μεν διά της εις πρώτον βήμα αναπτύξεως και εξελίξεως των διακοινοτικών συνομιλιών, αφ' ετέρου δε διά της απολύτου κατανοήσεως της ανάγκης, να εύρουν αι δύο χώραι φιλικήν ειρηνευτικήν λύσιν των διαφορών των... με την Τουρκίαν είμεθα σύμμαχοι, έχομεν κοινόν συμφέρον, έχομεν κοινήν αποστολήν εις τη συμμαχίαν». ¹⁴

Τον ίδιο μήνα ο Ι. Λαδάς, εκ των πρωτεργατών του πραξικοπήματος, θα συμπληρώσει ότι «ήταν ανάγκη άρσεως των διαφορών ώστε να συνεχισθή αδιάταρακτως η φιλία των δύο χωρών, Ελλάδας και Τουρκίας αι οποίαι και αποτελούν ακρογωνιαίον λίθον της συμμαχίας εις την εύπαθην περιοχήν της νοτιοανατολικής Μεσογείου». Οι αξιωματικοί στην Κύπρο άρχισαν μετά την επιβολή της χούντας, να δίνουν διαλέξεις στις στρατιωτικές μονάδες, με κύρια ιδέα ότι, «οι Τούρκοι δεν ήταν εχθροί μας, πως μόνο οι κομμουνιστές ήταν εχθροί και πως οι τελευταίοι έπρεπε να παταχθούν αλύπητα, όπου και αν τολμούσαν να εκδηλωθούν», ¹⁵ ενώ στο ίδιο κλίμα κινούνται και πολλοί κοινοβουλευτικοί που λύνουν τη σιωπή τους, όπως ο Κ. Καραμανλής που σε συνέντευξή του, στη βρετανική εφημερίδα Τάιμς και τη γαλλική Λε Μοντ (29/11/1968) αναφέρει ότι «τα κοινά συμφέροντα της Ελλάδος και της Τουρκίας, είναι σοβαρότερα από τας διαφοράς αι οποίαι τας χωρίζουν».

Το Σεπτέμβριο του 1967, πραγματοποιείται η ελλαδοτουρκική συνάντηση στην Κεσάνη και την Αλεξανδρούπολη, από την οποία η χούντα, όπως προπαγάνδιζε, ανέμενε πως θα ερχόταν η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Από ελλαδικής πλευράς μετείχαν ο πρωθυπουργός Κ. Κόλλιας, ο αντιπρόεδρος Γ. Σπαντιδάκης, ο υπουργός Εξωτερικών Π. Οικονόμου-Γκούρας, ο υπουργός Προεδρίας Γ. Παπαδόπουλος, ο μόνιμος υφυπουργός Εξωτερικών Γ. Χριστόπουλος, οι πρεσβευτές Μ. Δελγηάνης, Β. Θεοδώροπουλος και Ε. Λαγάκος, ο διευθυντής της Κ.Υ.Π., Λ. Χατζηπέτρου, οι συνταγματάρχες Ι. Λαδάς, Α. Μέξης και άλλοι. Επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπίας ήταν ο Σ. Ντεμρέλ και ο υπουργός Εξωτερικών Ι. Τσιακλαγιαγκιλ. Οι Τούρκοι αρνήθηκαν την ένωση με τα ανταλλάγματα που πρόσφεραν οι Έλληνες, αλλά ανανεώθηκε το κλίμα φιλίας, μέσα στα νατοϊκά πλαίσια και στο ανακοινωθέν επισημάνθηκε ότι «οι πρόεδροι των κυβερνήσεων επισκόπησαν τας διμερείς σχέσεις, εις ο σημείον ευρίσκονται σήμερα, λαμβάνο-

13. Ψυρούκης Ν., *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας τ. Α' -Δ'.* Εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 1990, τ. Δ' σ. 137.

14. Παπαδόπουλος Γ., *Το πιστεύω μας.* Αθήνα 1970, τ. Ε., σ. 113.

15. Παπανδρέου Α., *Η Δημοκρατία στο απόσπασμα.* Εκδόσεις Καρανάστς, Αθήνα, 1974, σ. 343.

ντες υπ' όψιν τα κύρια στοιχεία των ελληνοτουρκικών διαφορών. Εξέφρασαν την πεποίθησή των ότι τα μακροχρόνια συμφέροντα των δύο χωρών απαιτούν την σύσφιγξιν των δεσμών φιλίας, καλής γειτονίας και συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών εν τω πνεύματι της εγκαρδιότητας, το οποίο εδημιούργησαν οι δύο μεγάλοι πολιτικοί άνδρες. Ατατούρχ και Βενιζέλος, λαμβανομένου υπ' όψιν και του γεγονότος ότι ανήκουν εις την αυτήν συμμαχίαν». Όλα αυτά όμως δεν εμπόδισαν τον Οκτώβριο του 1967, ένα μήνα αργότερα την Τουρκία, να αρχίσει μια εκστρατεία ανθελληνικής προπαγάνδας με επίκεντρο την «τουρκική κοινότητα» της Θράκης, αφού το φιάσκο του Σεπτεμβρίου, που είχε αποκαλύψει τον πραγματικό χαρακτήρα του στρατιωτικού καθεστώτος στην Ελλάδα, είχε δώσει δυνατότητα κινήσεων.

Η χούντα με αποσπασματικές κινήσεις προσφεύγει σε διοικητικά μέτρα κατασταλτικού χαρακτήρα στη Θράκη, τα οποία όχι μόνο δεν είναι σε θέση να ανατρέψουν το κλίμα και τη φορά των πραγμάτων, αλλά έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα: συσπειρώνουν τις μειονότητες υπό τη σκέπη του τουρκικού προξενείου της Κομοτηνής και κατ' επέκταση υπό το τουρκικό κράτος, όχι μόνο για λόγους «εθνικούς» και θρησκευτικούς, αλλά και λόγους αυτοάμυνας απέναντι σε ένα καταπιεστικό κράτος. Επιπλέον τα μέτρα αυτά επειδή θίγουν ένα σύνολο των μελών των μειονοτήτων επεκτείνουν την αντίδραση πέρα των ηγετικών παραγόντων των μειονοτήτων και έτσι αναδεικνύονται σε επιπρόσθετο παράγοντα ομογενοποίησης.

Η επιτηρούμενη ζώνη, ένα χαρακτηριστικό περιοριστικό μέτρο, περιλαμβάνει στη Θράκη τα χωριά των Πομάκων και τα προστατεύει από την ιδεολογική και στρατιωτική επίθεση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Η επιτηρούμενη ζώνη, επεκτάθηκε για να καλύψει και τα σύνορα με την Τουρκία, ως απόρροια της αλλαγής του αμυντικού δόγματος της χώρας (δόγμα εξ ανατολών κινδύνου το 1967), αλλά και μέχρι την πτώση της δικτατορίας το 1974 για ιδεολογικούς κυρίως λόγους δεν εγκαταλείφθηκε το αμυντικό δόγμα που στηριζόταν στον κίνδυνο από βορρά. Από το 1972 περίπου η ζώνη λειτούργησε κυρίως ως μέσο για την αμυντική θωράκιση της χώρας και μετατράπηκε κυρίως σε εργαλείο για την πολιτική χειραγώγηση των Ελλήνων που ζουν εκεί. Αποτέλεσε μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής που κατά περιόδους στόχευε στον εκτουρκισμό της και της μη σύναψης σχέσεων με τη βουλγαρική πλευρά, που είχε στον έλεγχό της και οικονομική διάσταση μέσω υπερχρέωσης υπηρεσιών, ενοικίασης δημόσιας γης κ.λπ.¹⁶

Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία έχοντας επιτύχει άνευ κόστους στην προηγούμενη περίοδο να θεωρούνται οι μουσουλμανικές μειονότητες ενιαίο σύνολο (θρησκευτικά, γλωσσικά και εθνικά) με προοπτική την εξέλιξή της σε εθνική μειονότητα αρχίζει να εκδηλώνει το ενδιαφέρον της, «για την προστασία των δικαιωμάτων της μουσουλμανοτουρκικής μειονότητας». Ηγετικοί παράγοντες των μειονοτήτων αρχίζουν να αμφισβητούν τον οριστικό χαρακτήρα των ρυθμίσεων της

16. Λαμπριανίδης Λ., «Τοπική ανάπτυξη και περιοριστικές ρυθμίσεις. Η περίπτωση της επιτηρούμενης ζώνης στα χωριά των Πομάκων της Ξάνθης», Επιθεώρηση Αστικών και Περιφερειακών μελετών. Τόπος, τ. 13., 1998, σ.σ. 32-45.

Συνθήκης της Λωζάννης και να προσδλέπουν στην Τουρκία ως τη μητέρα πατρίδα σύροντας στην τακτική αυτή σημαντικό μέρος των μειονοτήτων.

Μετά τα γεγονότα του Νοεμβρίου 1967 και την απόσυρση του ελλαδικού στρατού από την Κύπρο που όπως είπε ο Γ. Παπαδόπουλος και ο πρωθυπουργός της χούντας Κ. Κόλλιας στην εξεταστική επιτροπή, για το φάκελο της Κύπρου, έγινε «για να αποφευχθεί ο ελληνοτουρκικός πόλεμος»¹⁷, υπουργός Εξωτερικών της χούντας ανέλαβε, ο πρώην πρωθυπουργός Π. Πιπινέλης. Ο Π. Πιπινέλης πίστευε ότι «ο πόλεμος με την Τουρκία θα έμενε ακατάληκτος και πιθανότατα θα ήταν ολέθριος, ότι η ελληνοτουρκική στρατιωτική ανάφλεξη στην περιοχή θα αποδυνάμωνε το ΝΑΤΟ, θα κατέστρεφε οποιαδήποτε ευκαιρία βοήθειας που η αμερικανική κυβέρνηση μπορούσε να παράσχει μελλοντικά στη χούντα και ότι εκ τούτου ήταν ζωτικό να καταπιούμε την εθνική μας υπερηφάνεια και πάση θυσία να προέλθουμε σε συμβιβασμό με την Τουρκία, οσοδήποτε εξευτελιστικός και αν ήταν. Ένας πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, όχι μόνο θα μπορούσε, όπως και κάθε πόλεμος, να έχει δυσμενείς εξελίξεις, αλλά ακόμη και αν απέβαινε πρόσκαιρα υπέρ της Ελλάδος δε θα έλυε το ζήτημα. Δε θα έλυε το Κυπριακό ούτε τη γενικότερη ελληνοτουρκική αντιδικία. Θα δικαιώνει απλώς την εχθρότητα και θα μας ανάγκαζε να ζούμε μέσα σε ένα χαράκωμα και να εξοπλιζόμαστε για να αντιμετωπίσουμε την τουρκική επιθετικότητα. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν είναι επιδεικτικές από την αγωγή άλλη από την ειρηνική συνεργασία».¹⁸

Μετά την κρίση του Νοεμβρίου του 1967 που πέρασαν οι ελλαδοτουρκικές σχέσεις λόγω του Κυπριακού, που είχε ως αποτέλεσμα την απόσυρση του πέραν των συμφωνιών εγκαθίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, αριθμού Ελλήνων στρατιωτών, οι δύο κυβερνήσεις προχώρησαν στις αρχές του 1968 στην εξομάλυνση των μειονοτικών προβλημάτων και δυσχερειών. Οι συμφωνίες της Βιέννης αφορούσαν τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και τις μουσουλμανικές μειονότητες που ζουν στη Θράκη, οι οποίες αποτελούνται από τους:

Α) Τουρκογενείς ή τουρκοφανείς, μουσουλμάνοι που εξαιρέθηκαν από την ανταλλαγή ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών ως Έλληνες υπήκοοι, το 1923 και βρίσκονταν ήδη εγκαταστημένοι στην περιοχή ανατολικά της μεθοριακής γραμμής η οποία είχε καθορισθεί με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913). Οι τουρκογενείς μουσουλμάνοι κατοικούν κυρίως στα πεδινά της Θράκης και τα αστικά κέντρα, μιλούν την τουρκική γλώσσα και είναι προσηλωμένοι στις τουρκικές παραδόσεις.

17. Σελίδες 55-58 (5-5-1987) της κατάθεσης του γκέτη του στρατιωτικού πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967, Γ. Παπαδόπουλου και σελίδα 18 (26-2-1987) της κατάθεσης του Κ. Κόλλια, πρώτου πρωθυπουργού της χούντας, συνεδρίαση ΙΣΤ΄ της Βουλής των Ελλήνων, 31/10/ 1988, όπου και το πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής για την Κύπρο.

18. Χριστοδούλου Μ., (1995), ό.π., τ. Β΄, σ. 358.

Β) *Πομάκους*. Πληθυσμό η προέλευση του οποίου αμφισβητείται, θεωρείται όμως βέβαιο ότι πρόκειται για έναν από τους πιο παλιούς πληθυσμούς των Βαλκανίων, στην οροσειρά της Ροδόπης που εξισλαμίσθηκαν διά της βίας. Οι Πομάκοι κατοικούν στις ορεινές περιοχές, έχουν ανοιχτόχρωμα βιολογικά και σωματικά χαρακτηριστικά μιλούν τη δική τους γλώσσα και στις συνήθειές τους διακρίνονται στοιχεία του χριστιανισμού. Η προσχώρηση στον ισλαμισμό εξηγείται ως τρόπος αποφυγής του φόρου αίματος το 16ο και 17ο αιώνα.

Γ) *Αθίγγανους*. Στην Ελλάδα υπάρχουν δύο από τις 13 ομάδες που ταξινομούν τους χριστιανούς αθίγγανους, στην Αττική, Λάρισα, Θεσσαλονίκη και αλλού με μόνιμο ή ημιμόνιμο τόπο διαμονής και τους μουσουλμάνους αθίγγανους στη Θράκη, Αλεξανδρούπολη, Διδυμότειχο, Κομοτηνή, Ξάνθη· οι αθίγγανοι που ζουν στη Θράκη, μιλούν την ελληνική και τουρκική γλώσσα.¹⁹

Στις 22/2/1968 οι υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας συμφώνησαν να ορίσουν από έναν αντιπρόσωπο που θα εξέταζαν τα εκκρεμή θέματα στις σχέσεις των δύο κρατών και ειδικότερα στα μειονοτικά με σκοπό να υποβάλουν προτάσεις για τα αναγκαία μέτρα (άρθρο 1, έκθεση Βιέννης).²⁰ Οι δύο αντιπρόσωποι, ο Ι. Τζούνης πληρεξούσιος υπουργός των Εξωτερικών της Ελλάδας και ο Α. Bulak γενικός διευθυντής του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, συναντήθηκαν στην Αθήνα (11-24/3/1968), στην Άγκυρα (15-27/4/1968) και τη Βιέννη (20-31/5/1968) και εντόπισαν τα υπάρχοντα προβλήματα, διατύπωσαν προτάσεις για την επίλυσή των, ενώ ανέφεραν τα ζητήματα που απαιτούσαν μια βαθύτερη μελέτη (άρθρο 3).

Προκείμενου να διευκολύνουν την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των δύο υπουργών προχώρησαν στην εξέταση των διμερών θεμάτων και ειδικότερα του θέματος των μειονοτήτων, έχοντας κατά νου ότι «οι δύο κυβερνήσεις απέβλεπαν κυρίως στην αποκατάσταση του κλίματος καλής θελήσεως και αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο χωρών», γιατί αποτελούσε κοινή εκτίμηση και απεικόνιζε την πεποίθηση των δύο κυβερνήσεων, «ότι η διεθνής κατάσταση αλλά και τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα των δύο κρατών απαιτούσαν ειλικρινή συνεργασία» (άρθρο 4, παρ. 2 έκθεση Βιέννης). Υπογραμμίστηκε η αναγκαιότητα σύγκλισης της μικτής επιτροπής που προβλεπόταν από τη μορφωτική συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας της 20/4/1951 (άρθρο 5) και συμφωνήθηκε ότι «η χρήση της μειονοτικής γλώσσας στα μειονοτικά σχολεία θα πρέπει να επιτρέπεται χωρίς περιορισμούς και στα προγράμματα των σχολείων να βρίσκεται σε ίση θέση με τη επίσημη γλώσσα της χώρας» (άρθρο 6). Ακόμη οι αντιπρόσωποι Ελλάδας και Τουρκίας διαπίστωσαν σοβαρές ελλείψεις σχολικών βιβλίων της μειονοτικής γλώσσας και στις δύο μειονότητες και πρότειναν να αποτελέσει «αντικείμενο των εργασιών της μικτής μορφωτικής επιτροπής ο μόνιμος διακανονισμός του προβλήματος»

19. Κανακίδου Ε., *Η εκπαίδευση στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995, σ. 64-65.

20. Υπουργείο Εξωτερικών, *Οι Ελληνοτουρκικές μορφωτικές συμφωνίες του 1968* (Έκθεση Βιέννης και Μορφωτικό πρωτόκολλο), Αθήνα, χχ, σ. 5.

(άρθρο 8). Το διδακτικό προσωπικό των σχολείων της μειονότητας που είχε απαλλαγεί των καθηκόντων του κατά τη διετία 1967-1968 οι δύο αντιπρόσωποι πρότειναν «όπως τούτο επανενταχθεί αμοιβαίως και κατά το μέτρο του δυνατού» (άρθρο 9). Οι δύο αντιπρόσωποι, συμφώνησαν να απαγορευθεί στα μειονοτικά σχολεία η χρήση επιγραφών και η οργάνωση εκδηλώσεων, που θα μπορούσαν να προσβάλουν «τη θρησκευτική ή εθνικιστική συνείδηση, του ελληνικού και του τουρκικού λαού» (άρθρο 10).

Σύμφωνα με τις προτάσεις που διατυπώθηκαν στην έκθεση της Βιέννης από τους δύο αντιπροσώπους και εγκρίθηκαν από τους υπουργούς των Εξωτερικών των δύο χωρών στη συνάντησή τους στο Λονδίνο, την 27 Ιουνίου 1968 συνήλθε, η μικτή επιτροπή που προβλεπόταν από την ελληνοτουρκική συμφωνία της 20/4/1951, διαδοχικά στην Άγκυρα από 21/10 μέχρι 9/11/1968 και την Αθήνα από 11/12 μέχρι 20/12/1968. Στις συσκέψεις η μικτή επιτροπή υιοθέτησε όλες τις συστάσεις της έκθεσης της Βιέννης και συνέταξε πρωτοκόλλο για την υλοποίησή τους. Σύμφωνα με αυτήν (α) «αναγνωρίζεται το μέχρι σήμερα ισχύσαν εις την πράξιν καθεστώς, δυνάμει του οποίου ορισμένα μαθήματα διδάσκονται εις την ελληνικήν (Ιστορία, Γεωγραφία, Πατριδογνωσία και Ελληνική Γλώσσα) πάντα δε τα λοιπά εις την τουρκική γλώσσα» β) «Επιβεβαιούται η αρχή της απολύτου ελευθερίας της χρήσεως της τουρκικής γλώσσας εντός των μειονοτικών σχολείων»²¹.

Για το εποπτικό υλικό η επιτροπή συνιστά η χρήση του να είναι «κατόπιν ελέγχου απεριόριστως ελεύθερα» (άρθρο 3) διατύπωση που εξηγείται παρακάτω ότι τα δύο μέρη θα υποβάλουν διά της διπλωματικής οδού για έγκριση στις Αρχές της άλλης χώρας κατάλογο με δείγματα του εποπτικού υλικού. Σε διάστημα ενός μηνός εγκρίνεται ή απορρίπτεται το εποπτικό υλικό. Σε περίπτωση που η απόφαση είναι θετική το εποπτικό υλικό αποστέλλεται στις προξενικές Αρχές εκάστης χώρας, από τις οποίες παραδίδεται στις αρμόδιες υπηρεσίες για διανομή (άρθρο 4). Ανάλογη διαδικασία τηρείται και για τα σχολικά εγχειρίδια των μαθημάτων εκείνων που διδάσκονται στη μειονοτική γλώσσα (άρθρο 15). Ακόμη η επιτροπή υπογραμμίζει τη σπουδαιότητα της παραγράφου 10 της έκθεσης της Βιέννης η οποία αναφέρεται στην αρχή «του σεβασμού της θρησκευτικής, φυλετικής ή εθνικής συνείδησης του ελληνικού και του τουρκικού λαού», γι' αυτό μεταξύ των λαών συνιστά το διδακτικό προσωπικό των μειονοτικών σχολείων να μη προβαίνει σε παρατηρήσεις, «που θα μπορούσαν να ταπεινώσουν τους μαθητές, επειδή αυτοί ανήκουν σε άλλη θρησκεία» (άρθρο 18 παρ.ε.).

Η μικτή ελληνοτουρκική επιτροπή συστήνει στα δύο μέρη να συνεχίζουν να εφαρμόζουν και στο μέλλον το υφιστάμενο καθεστώς, όσον αφορά τη χρήση της

21. Βλ. Αριθμ. Δτ 4262-93/18-1-69 έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών Δ' Πολιτική Διεύθυνση με το οποίο δίνονται οδηγίες εφαρμογής του ελληνοτουρκικού πρωτοκόλλου της 20/12/1968, στο Παναγιωτίδης Θ., Το μειονοτικό εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας, Εκδόσεις Γνώμη, Αλεξανδρούπολη, 1996, σ. 30.

μειονοτικής και της επισήμου γλώσσας στα μειονοτικά σχολεία. Ειδικότερα προτείνει, να συνεχίζουν να διδάσκονται στην επίσημη γλώσσα του κράτους τα μαθήματα που έως τότε διδάσκονταν στη γλώσσα αυτή, η διδασκαλία όλων των άλλων μαθημάτων χωρίς εξαίρεση να γίνεται στη μειονοτική γλώσσα, να επιτρέπεται η χρήση της μειονοτικής γλώσσας τόσο από τους διδάσκοντες όσο και από τους μαθητές και μαθήτριες και σε άλλες περιπτώσεις όπως στα διαλείμματα τις σχολικές δραστηριότητες, τα συμβούλια των διδασκόντων.

Μέχρι την υπογραφή του πρωτοκόλλου δεν είχε αποφασιστεί ούτε είχε γίνει ποτέ επίσημη αναφορά στο είδος των μαθημάτων που θα διδάσκονταν στην ελληνική και τη μειονοτική γλώσσα. Η πρώτη γραπτή αναφορά στα μαθήματα που θα διδάσκονται στην ελληνική και τουρκική γλώσσα, όχι μειονοτική πια γλώσσα, γίνεται σε έγγραφο στις 18/1/1969 του Υπουργείου Εξωτερικών προς την Γενική Επιθεώρηση Ξένων και Μειονοτικών σχολείων. Με το σχετικό έγγραφο αναγνωρίζεται ότι στην ελληνική γλώσσα θα διδάσκονται τα έως εκείνη τη στιγμή διδασκόμενα μαθήματα Ιστορία, Γεωγραφία, Πατριδογνωσία και Ελληνική Γλώσσα, ενώ όλα τα άλλα μαθήματα θα διδάσκονται στην τουρκική γλώσσα, ενώ αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι η εκπαίδευση των μειονοτήτων ανήκει στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Εξωτερικών και όχι σ' αυτήν του Υπουργείου Παιδείας.

Στους μουσουλμάνους της Θράκης, η τουρκική γλώσσα καθιερώθηκε άτυπα από την απέλαση των παλαιότουρκων στη δεκαετία του 1930· στη δεκαετία του 1950 -το Ν. Δ 3065/54 (ΦΕΚ 239/9-10-54) και η Υπουργική Απόφαση 149251/4-6-58 (ΦΕΚ 162/4-6-58) που ρυθμίζουν θέματα μειονοτικής εκπαίδευσης, δεσμεύονται σε διατάξεις διακρατικών συμφωνιών - και τυπικά μετά τη συμφωνία του 1968 βάσει των οποίας η τουρκική γλώσσα αναγνωρίστηκε επίσημα πλέον, παρά το γεγονός ότι η μητρική γλώσσα των Πομάκων και των Αθίγγανων δεν είναι η τουρκική. (Σύμφωνα με τη συνθήκη της Λωζάννης τα παιδιά της μειονότητας στα σχολεία διδάσκονται τη μητρική του γλώσσα - άρθρο 40).

Η επιβολή εκμάθησης της τουρκικής γλώσσας στην ανομοιογενή μουσουλμανική μειονότητα έρχεται σε ευρεία αντίθεση με τη συνθήκη με αποτέλεσμα οι Πομάκοι, οι Αθίγγανοι, να υποστούν έναν υποχρεωτικό και με πολλές συνέπειες, εκτουρκισμό. Με την υποχρεωτική εκμάθηση της τουρκικής γλώσσας, την αντικατάσταση του αραβικού με το λατινικό αλφάβητο ιδιαίτερα στα ιερά βιβλία, έχουμε υποχώρηση του θρησκευτικού ιδεολογικού μηχανισμού και απαρχή για εκπαίδευση της μειονότητας με τουρκοκεντρικά χαρακτηριστικά μετατρέποντας τις μειονότητες από θρησκευτικές σε εθνικές.

Η παράδοση δηλαδή της συνθήκης από τη μεριά της Ελλάδας με την καθιέρωση της τουρκικής γλώσσας ως μόνης μειονοτικής και η διδασκαλία των περισσότερων μαθημάτων του δημοτικού στην Τουρκική, η μη επαρκής λειτουργία γυμνασίων και λυκείων και η κατ' επέκταση φυγή των μουσουλμάνων στην Τουρκία, συνετέλεσαν ώστε η εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα στη μειονότητα να παρουσιάζει τουρκοκεντρικό χαρακτήρα. Το αναλυτικό πρόγραμμα και τα διδακτικά βιβλία έχουν τον ίδιο χαρακτήρα και προσανατολισμό και δεν λαμβάνουν υπόψη

τους όρους της διπολιτισμικής, διγλωσσικής κοινωνικοποίησης των παιδιών της μειονότητας, έτσι ώστε όσα θέλουν να μπορούν να ενταχθούν στο ελλαδικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι Πομάκοι και οι Αθίγγανοι, θεωρούν έτσι φυσικό να συνεχίσουν την περιθωριακή τους ζωή, και οι τουρκογενείς που έχουν τους οικονομικούς πόρους, στέλνουν τα παιδιά τους στην Τουρκία, που και από αυτούς όμως αρκετές φορές απαιτείται, το πιστοποιητικό νομιμοφροσύνης από το τουρκικό προξενείο.

Όσοι επιδίωξαν να εκφράσουν απόψεις αντίθετες με αυτές των κύκλων της Άγκυρας κατηγορήθηκαν ως προδότες και άπιστοι και περιθωριοποιήθηκαν κοινωνικά και οικονομικά. Ειδικά οι Πομάκοι δάσκαλοι που αντιστάθηκαν στις κεμαλικές μεθοδεύσεις έχουν δεχθεί ψυχολογική πίεση ακόμη και σωματική που είχε ως αποτέλεσμα να εγκαταλείψουν τα σχολεία. Χαρακτηριστικά, δύο εκπαιδευτικοί που είπαν δημόσια ότι δεν δέχονται τον εκτουρκισμό τους, την άλλη μέρα το τουρκικό προξενείο της Κομοτηνής γνώριζε τα πάντα. Σε πέντε μέρες, οι συγκεκριμένοι δάσκαλοι έγιναν οι πιο θερμοί συμπαραστάτες της υποβέστης εκτουρκισμού, οι πιο φανατικοί υποστηρικτές της τουρκικής κουλτούρας μέσα στις μειονότητες.

Τον Σεπτέμβριο του 1973 η επίσκεψη του Τούρκου πρέσβη K. Gurun στη Θράκη, απέβη αποφασιστική για την επιβολή της λατινικής γραφής στους ομόθρησκους του Πομάκου και την περαιτέρω τουρκικοποίησή τους μαζί με τους Αθίγγανους. Ο εκτουρκισμός στέρησε τη δυνατότητα από τους Πομάκους και τους Αθίγγανους, να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους ως διαφορετικούς από τους άλλους και να αντιληφθούν ότι είναι ένας καταπιεσμένος πληθυσμός.²² Γενικότερα η εκπαίδευση των μειονοτήτων με τον τουρκοκεντρικό χαρακτήρα της, απόρροια των ελλαδοτουρκικών πολιτικών έθεσε, παρά την αντίδραση μιας μεγάλης μερίδας μουσουλμάνων, τα θεμέλια για τη σταδιακή μετατροπή της μειονότητας από θρησκευτική σε εθνική.

Άλλη μια επίπτωση του μορφωτικού πρωτοκόλλου ήταν ότι η χούντα πιεζόμενη από την Τουρκία και νατοϊκούς κύκλους, προέβη σε μαζικό διορισμό δασκάλων, που αποκαλούνταν προσοντούχοι, που είχαν σπουδάσει στην Τουρκία, εξέφραζαν την εθνικιστική τάση και επιδοτούνταν από το προξενείο, τονίζοντας ηθικά και ψυχολογικά τους κύκλους της μειονότητας, που είδαν έμπρακτα, να αναβαθμίζεται ο τουρκικός παράγοντας, ως κηδεμόνας της μειονότητας της Θράκης. Με την αναβάθμιση των προσοντούχων στη Θράκη ήρθε και το πρώτο πλήγμα εναντίον των αποκαλούμενων παλαιομουσουλμάνων δασκάλων. Η δικτατορία είχε απολύσει τους ιδεολογικά προσκείμενους στην αριστερά και κεντροαριστερά παλαιομουσουλμάνους και προσοντούχους δασκάλους και τους είχε αντικαταστήσει με εθνικόφρονες. Το καθεστώς πιεζόμενο από την Τουρκία αναγκάστηκε με βάση τη συμφωνία της Βιέννης, να διορίσει στις θέσεις των απολυθέντων «δι έλλειψην νομιμοφροσύνης», ίσο αριθμό δασκάλων αποκλειστικά προσοντούχων και μάλιστα

22. Λιάπης Α., *Η υποθηχουμένη γλωσσική ιδιαιτερότητα των Πομάκων*, Έκδοση Θρακική Εταιρεία, Κομοτηνή, 1995, σ. 19.

υπεράριθμων, τονώνοντας ψυχολογικά τους εθνικιστικούς κύκλους.

Χαρακτηριστική, για το θέμα είναι η περικοπή των οδηγιών για την «Εφαρμογή συμφωνίας Βιέννης περί μειονοτικών θεμάτων» που δίνονται από τη χούντα διά του υπουργού Εξωτερικών Π. Πιπινέλη. «Η παράγραφος 9 αφορά το απολυθέν εκατέρωθεν ή απαλλαγέν των καθηκόντων του διδακτικών προσωπικών κατά την διάρκεια της διετίας 1967-1968. Η συμφωνία προβλέπει την «αμοιβαίαν επανένταξιν» του προσωπικού τούτου κατά το «μέτρον του δυνατού». Η παράγραφος αυτή δέον όπως ερμηνευθή εντός του γενικότερου πλαισίου των προθέσεων των δύο Κυβερνήσεων αι οποίαι είναι κατ' εξοχήν πολιτικά. Ως εκ τούτου τυχόν τυπικά ή νομικά κωλύματα δέον να εξευρεθή τρόπος να παρακαμφθούν χάριν της πολιτικής σκοπιμότητας. Ως προς την ουσία διευκρινίζομεν ότι υφίσταται προφορική συνεννόησις με τους Τούρκους ότι όσοι Μουσουλμάνοι διδάσκαλοι απελύθησαν διά λόγους ελλείψεως νομιμοφροσύνης δεν πρόκειται να επαναπροσληφθούν, αλλ' ότι ούτοι θα αντικατασταθούν δι' άλλων προσοντούχων διδασκάλων. Διά του όρου «αντικατασταθούν» νοείται ότι οι νέοι διδάσκαλοι θα διορισθούν εις τα αυτά σχολεία εις τα οποία υπηρετούν και οι απολυθέντες. Τούτο δεν συνεπάγεται δεβαίως και υποχρέωσιν απομακρύνσεως των νομιμοφρόνων διδασκάλων οίτινες διωρίσθησαν ήδη εις αντικατάστασιν των απολυθέντων κατά τη διάρκεια της τελευταίας διετίας. Οι μέλλοντες να διορισθούν δυνάμει της συμφωνίας προσοντούχοι διδάσκαλοι θα τήνατο π.χ. να προσληφθούν ως υπεράριθμοι. Όσον αφορά τέλος τους διδασκάλους οι οποίοι απελύθησαν διά πειθαρχικά παραπτώματα δυνάμει κανονικών αποφάσεων των οικείων συμβουλίων δέον να εξευρεθή εύσχημος τρόπος επαναδιορισμού των».²³

Η χούντα κινούμενη στο κλίμα της γενικότερης προσέγγισης θα δημιουργήσει την Ειδική Παιδαγωγική Ακαδημία Θεσσαλονίκης (Ε.Π.Α.Θ.) «ενός τμήματος με έδραν την πόλιν της Θεσσαλονίκης προς μόρφωσιν και επιμόρφωσιν ημεδαπών Μουσουλμάνων διδασκάλων» (ΝΔ. 31/10-10-1968). Η ίδρυση της Ε.Π.Α.Θ. και ο διορισμός των αποφοίτων της αποσκοπούσε στην αναβάθμιση της μειονοτικής εκπαίδευσης με τη σταδιακή αντικατάσταση σε μια μακρόχρονη βάση των προσοντούχων και των αποφοίτων των μενδρεσέ (ιεροσπουδαστηρίων), των οποίων η κατάρτιση είχε χαρακτήρα θεολογικό. Οι κεμαλιστές υποδέχτηκαν τους πρώτους απόφοιτους της Ε.Π.Α.Θ. στα δημοτικά σχολεία της Θράκης, με προπηλακισμούς και ύβρεις. Τους αποκαλούσαν προδότες, και έστρεφαν την κοινή γνώμη εναντίον τους, μέχρι σημείου να πείθουν τους γονείς να μην στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Οι άνθρωποι όμως του προξενείου είδαν προοπτικά ότι οι «ΕΠΑ-Θίτες», θα κυριαρχούσαν στη μειονότητα και έτσι τους πλησίασαν και σύντομα έγιναν, όργανα της εθνικιστικής τους πολιτικής.

Σε συνέντευξή του ο Γ. Παπαδόπουλος στην τουρκική εφημερίδα Μιλλιέτ (Έθνος) την 21 Ιουνίου 1968 τρεις μόνο εβδομάδες μετά την έναρξη των διακοινοτικών

23. Βλ. Αριθμ. Δτ 44-178/6-8-1968 εγκύκλιος του Υπουργείου Εξωτερικών Δ' Πολιτική, Διεύθυνση στο Παναγιωτίδη Θ., (1996) ό.π., σ. 61.

συνομιλιών στην Κύπρο και μεσούσης της νέας περιόδου ακμής της ελλαδοτουρκικής φιλίας, ρωτήθηκε αν η ένωση αποτελούσε ακόμη αίτημα της Ελλάδας απαντώντας είπε ότι «Δυνατόν πάντοτε να υπάρχουν διαφορές μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Αλλά εάν πιστεύουμε εις την φιλίαν των δύνανται να διευθετήσουν τας διαφοράς των. Εάν το αντικείμενον της αντιδικίας μεταξύ δύο ανδρών, πιστευόντων εις την φιλίαν των, είναι μία γυναίκα, δύνανται να γίνουν επί τι διάστημα από κοινού φίλοι με αυτήν την γυναίκα, αλλά ουδείς εξ αυτών θα εκθέσθι αυτήν την φιλίαν. Διότι η φιλία των είναι περισσότερον σημαίνουσα. Και διότι διά της φιλίας των προφυλάσσουν αυτήν την γυναίκα από του να καταστρέψη την φιλία των και δεν την οδηγούν εις τας χαρέμια των».

Σε συνάντηση στις 13/8/1968 μετά την υπογραφή του ελλαδοτουρκικού μορφωτικού συμφώνου του Γλαύκου Κληρίδη, υπεύθυνου για τις διακοινοτικές συνομιλίες και του υπουργού Εξωτερικών της χούντας Π. Πιπινέλη στη Ζυρίχη, ο δεύτερος δήλωσε ότι κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Κοφίνου, «ο ελληνικός στρατός βρέθηκε στην ανάγκη να μετακινηθεί στον Έβρο και να αφήσει ακάλυπτα τα ελληνικά σύνορα από την Αδριατική μέχρι τον Έβρο μια απόσταση κάπου χιλίων χιλιομέτρων». Εξηγούσε στη συνέχεια ότι «η επέκτασι των ελληνικών συνόρων μέχρι την Κωνσταντινούπολη και επ' αόριστο παραμονή των ελληνικών δυνάμεων στην τουρκική Θράκη θα άφηγε ακάλυπτα τα ελληνικά σύνορα προς την Αλβανία, τη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία και θα εξέθετε το έθνος σε τεράστιους κινδύνους». «Η Ελλάδα» κατέληγε «με πληθυσμό της τάξεως των 8 εκατομμυρίων, δεν είναι σε θέση να υπερασπισθεί τα βόρεια σύνορά της, αν δεν διατηρεί σχέσεις καλής γειτονίας με την Τουρκία».

Στις 13 /3/1971 έγινε πραξικόπημα στην Τουρκία, όπου ανατράπηκε ο Ντεμιρέλ και εγκαταστάθηκε στην πρωθυπουργία ο Νιχάτ Ερής, ο θεωρητικός και θεμελιωτής της διχοτόμησης της Κύπρου. Όπως γράφει στις αναμνήσεις του από τα μέσα Μαΐου του ίδιου έτους ενημέρωσε τον Παπαδόπουλο ότι «είναι ανεπίτρεπτο να ρυθμίζονται οι σχέσεις των δύο χωρών από ένα παπά του 19ου αιώνα, το Μακάριο, που επιθυμεί να κυβερνά μια σωβινιστική χώρα. Στην Κύπρο ζουν δύο κοινότητες η μια δίπλα στην άλλη με μια ντε φάκτο ομοσπονδία». Η αντίδραση του Παπαδόπουλου», γράφει ο Ερής «ήταν θετική με τη διαβεβαίωση ότι συμφωνούσε και έτρεφε παρόμοιες σκέψεις».

Τον Οκτώβριο του 1973 σε μια προσπάθεια ψευδούς πολιτικοποίησης του στρατιωτικού καθεστώτος, ο Γ. Παπαδόπουλος διορίζει τον Σ. Μαρκεζίνη ως πρωθυπουργό και μαζί του ως υπουργό Εξωτερικών τον Χρ. Ξανθόπουλο - Παλαμά. Ο Μαρκεζίνης υποστήριξε τότε πως «το Κυπριακό αποτελούσε ελληνοτουρκική διαφορά και Έλληνες και Τούρκοι έπρεπε να βρουν λύση χωρίς τούτο να σημαίνει ότι και συμφωνούντες έχουν δικαίωμα να επιβάλουν την λύσιν εις την Κύπρον. Υπάρχει ανάγκη για νέα συνθήκη Λωζάννης - μίνι Λωζάννης - μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, η οποία θα απεφαίνεται επί όλων ταυτοχρόνως των θεμάτων επί των οποίων εγεννώντο εξ εκατέρας των πλευρών συζητήσεις. Εις τα προβλήματα αυτά περιλαμβάνετο και η Κύπρος. Πλησιάζει η ώρα καθ' ην επι-

βάλλεται η επανεκτίμησις, διά του πρίσματος του Κυπριακού, των μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας σχέσεων, όχι μόνον γενικώτερον αλλά και ειδικώτερον, ίσως το πρώτον, επί καθολικής βάσεως από της εποχής της Λωζάννης». Ο Τούρκος πρωθυπουργός Ταλού την 27/10/1973 παρά το νέο περιβάλλον που καλλιεργεί το στρατιωτικό καθεστώς της Αθήνας δηλώνει ότι «οι σχέσεις μας με την Ελλάδα επηρεάζονται τόσο από τις συνθήκες διαβιώσεως των Τούρκων στην Δυτική Θράκη, όσον και από το Κυπριακό».

Μεγάλη δραστηριότητα με αλυτρωτικούς στόχους αναπτύσσει την περίοδο αυτή, ο «Σύλλογος Υποστηρίξεως των Τούρκων Δυτικής Θράκης» (Bati Trakya Dayanisma Dernegi) στην Κωνσταντινούπολη που εκδίδει το περιοδικό «Bati Trakya Turku» (Ο Τούρκος της Δυτικής Θράκης) και θέτει σε κυκλοφορία ξενόγλωσσα κείμενα, όπως *How the West Thrace Moslem Turks are annihilated. A call for the defence of democracy* (1976). Ο ίδιος σύλλογος εκδίδει παράλληλα και το έντυπο «Yeni Bati Trakya Dergesi» («Νέα Δυτική Θράκη») ως βασικό όργανο προβολής των τουρκικών διεκδικήσεων.

Με το πραξικόπημα της 12/9/1980 του στρατηγού Κεάν Εβρέν απαγορεύτηκε η λειτουργία 14 παντουρκιστικών-εθνικιστικών συλλόγων καθώς και η εκδοτική τους κίνηση, αλλά εξαιρέθηκε μόνο αυτός ο σύλλογος. Ο σύλλογος αλληλοδοθησίας, ιδρύθηκε το 1946 και έχει γραφεία στη Σμύρνη, Προύσα Νικομήδεια, Κιουτσούκ Τσεκμετζέ (Ανατολική Θράκη) και το Ζεϊζινμπουργού της Κωνσταντινούπολης και είναι μέλος επίσης της «Ομοσπονδίας Αλύτρωτων Τούρκων Μεταναστών και Προσφύγων» («Turk Gocmen ve Multeci Dernekleri Federasyonu»). Αρκετοί συνεργάτες των περιοδικών αυτών προέρχονται από τις τάξεις των απόστρατων ανώτατων αξιωματικών του τουρκικού στρατού, οι στρατηγοί Selim Turkkan, Faruk Guventyrk, Nurettin Tursan, Orhan Kilercioglu, ο αντιστράτηγος, διευθυντής της ύλης του περιοδικού, A. Fethi Aktar, ο υποστράτηγος Sari Karamisir, ο συνταγματάρχης Ilhan Ciloglu, με έντονη δραστηριότητα στον τουρκοκρατούμενο τομέα της Κύπρου και ο έφεδρος αξιωματικός Kemal Yakali. Επίκουροι στις δραστηριότητες του «Συλλόγου Υποστηρίξεως των Τούρκων Δυτικής Θράκης», έρχονται και άλλοι σύνδεσμοι αλληλοδοθησίας τουρκικών μειονοτήτων όπως ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Υποστηρίξεως των Τούρκων Ροδόπης και Δούναβη» («Rodop-Tuna Turkelri Kultur ve Dayanisma Dernegi») με σχετικές εκδόσεις, («For our motherland great Turkey» (1970) που σε συσχετισμό με την Ελλάδα αναφέρεται η κατάσταση της τουρκικής μειονότητας στη Βουλγαρία, οι «Σύλλογοι Τούρκων του ανατολικού Τουρκεστάν» («Dogu Turkistan»), του «Βόρειου Καυκάσου» («Kuzey Kafkas»), της «Ρούμελης» («Rumeli Turkleri Dayanisma Dernegi»), του «Αζερμπαϊτζάν» («Azərbaycan, Idil Ural ve Bati Turkistan Dernekleri»), του «Ιράκ» («Irak Kerkuk Turkleri»). Η βάση του τουρκικού ενδιαφέροντος βρίσκεται κύρια στην εφαρμογή των αρχών της «Μεγάλης Ιδέας» («Buyuk Emel») που αποβλέπει στην επέκταση του τουρκικού κράτους και την πολιτική και πολιτιστική συνένωση όλων των Τούρκων.

Η εθνική ιδέα των Τούρκων που άρχισε χρονολογικά με τον «Πανισλαμισμό» («*Ittihat-i Islam*»), πέρασε στον «Οθωμανισμό» («*Osmancilik*»), προχώρησε στον «Παντουρκισμό» («*Turkculuk*») και κατέληξε τον «Τουρανισμό-Παντουρανισμό» («*Turançilik*») και προωθείται με ενεργοποίηση μεγάλου αριθμού αξιωματικών στο μηχανισμό προπαγάνδας για τη Θράκη, ενίσχυση των ιστορικών, νομικών, γλωσσικών, θρησκευτικών, λαογραφικών επιχειρημάτων για το χώρο που ζουν οι μειονότητες, δηλώσεις επεκτατικής πολιτικής Τούρκων επιστήμων, ίδρυση συλλόγων αλληλοβοήθειας, εκδόσεις κ. ά.²⁴ Το τουρκικό κράτος συμπλήρωσε την πολιτική του για τη Θράκη με την «Ένωση για την προστασία των δικαιωμάτων στη Δυτική Θράκη» που προωθούσε, στους καταστατικούς της στόχους, «την εθνική, θρησκευτική, πολιτική, κοινωνική και οικονομική αυτονομία της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης».²⁵

Τον Απρίλιο του 1974, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Γκιουνές θα δηλώσει στην εφημερίδα *Τζουμχουριέτ* (Δημοκρατία) πως «*Ημείς δεν δυνάμεθα να θυσιάσωμεν καθ' οιοδήποτε τρόπον τα δικαιώματά μας χάριν οιασδήποτε φιλίας. . . Επιθυμώ να υπογραμμίσω ότι η ελληνοτουρκική φιλία εξαρτάται τόσο από τα κοινά συμφέροντά μας όσον και από την δημιουργίαν και την διατήρησιν μιας ισορροπίας εις την περιοχὴν εις την οποία διαβιούμεν. Προσπάθειαι ανατροπῆς της ισορροπίας ταύτης υπέρ της μιας πλευράς προκαλεί κατάρρευσιν του σημαντικωτέρου θεμελίου της φιλίας*». Δύο μήνες αργότερα στα πλαίσια συνόδου του ΝΑΤΟ έγινε συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας Σ. Τετενέ και της Τουρκίας Ι. Γκιουνές στην Οτάβα (20/6/1974) όπου συμφωνήθηκε να «*τεθούν χωριστές διαπραγματευτικές διαδικασίες για την επίλυση των εκκρεμών προβλημάτων (υφαλοκρηπίδας Αιγαίου, εναέριου χώρου Αιγαίου, εθνικών μειονοτήτων) και εγκαταλειπόμενα η αρχή της συνολικής ρύθμισης των ελληνοτουρκικών διαφορών*».²⁶

Στις 16 Ιουλίου 1974 ο στρατιωτικός ακόλουθος των Η.Π.Α. στη Σόφια συναντά τον Έλληνα ομόλογό του στη βουλγαρική πρωτεύουσα και του διοχετεύει την πληροφορία ότι «*ως τον πληροφόρησαν οι Αρχές του μεταξύ 3ης και 6ης Ιουλίου, εκατόν πενήντα μεγάλα σοβιετικά μεταγωγικά αεροσκάφη πέταξαν από Ρωσία και αφού πέρασαν πάνω από την περιοχή της Βουδαπέστης, κατευθύνθησαν νοτιοανατολικά*», ο Έλληνας αξιωματικός διαβιβάζει εσπευσμένα την πληροφορία στο γενικό επιτελείο και ο ελληνικός στρατός ναρκοθετεί την μεθοριακή γραμμή με τη Βουλγαρία, αναμένοντας επίθεση. Το Υπουργείο Εξωτερικών, αποστέλλει σήματα προς τις πρεσβείες σε όλες τις βαλκανικές πρωτεύουσες, και τη Μόσχα, ζητώντας εναγωνίως πληροφορίες περί απειλούμενης σοβιετικής απο-

24. Χιδίρογλου Π., (1980) *ό.π.*, σ. 46.

25. Φωτιάδης Κ., «*Ο Ελληνισμός της Τουρκίας από τη Συνθήκη της Λωζάννης έως σήμερα*», στο συλλογικό έργο, *Η Πολυεθνική Τουρκία*, Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα 1993, σσ. 237-258.

26. Ψυρούκης Ν., (1990) *ό.π.*, τ. Δ', σ. 179.

στολής. Οι πρεσβείες είναι αρνητικές στις απαντήσεις και ο Έλληνας πρέσβης στο Βουκουρέστι αναρωτιέται «μήπως οι πληροφορίες είχαν ύποπτον προέλευσιν και διοχετεύτηκαν καταλλήλως προς εκφοβισμόν μας».

Δέκα μέρες μετά τον Αττίλα 1 στην Κύπρο, ο Μπουλέντ Ετσεβίτ δηλώνει ότι «η άμυνα των νησιών του Αιγαίου θα πρέπει να αναληφθεί από κοινού από την Ελλάδα και την Τουρκία ως συμμάχους μέσα στο ΝΑΤΟ», ενώ οκτώ μέρες μετά τον Αττίλα 2, συμπληρώνει ότι «η Τουρκία δεν εγείρει αξιώσεις διά τας νήσους του Αιγαίου αλλά απλώς επιθυμεί να τας ιδεί αποστρατικικοποιημένα εκτός εάν μείνουν εις το ΝΑΤΟ, εάν το ΝΑΤΟ αποφασίση ότι αι νήσοι αυτάι είναι χρήσιμοι εις την συμμαχικήν άμυναν, η Τουρκία θα επεθύμει να συμμετάσχη εις την προστασία των χωρίς να παραβιάση την ελληνικήν κυριαρχίαν».²⁷

Σε έγγραφό της η Τουρκική Ακαδημία Πολέμου το 1974 αναφέρει ότι «η Τουρκία οφείλει να λάβει σαν αφετηρία της εξωτερικής της πολιτικής την ενεργό αντίδραση απέναντι στην ενδυνάμωση της Τουρκίας χωρίς να αποκλεισθεί και το ενδεχόμενο ένοπλης σύρραξης. Η αποδυνάμωση του γείτονα θα έχει σαν συνέπεια τη διαλλακτικότητά του απέναντι του στην Άγκυρα. Για την επίτευξη του στόχου αυτού η Τουρκία θα πρέπει να καταφύγει σε κάθε μέσον, πολιτικό και διπλωματικό επιδιώκοντας πάντοτε την επίλυση των συσσωρευμένων προβλημάτων βάσει χρονοδιαγράμματος και όποτε το επιτρέπουν οι διεθνείς συνθήκες και συγκυρίες. Στην προσπάθειά της αυτή η Τουρκία οφείλει να καταστήσει το θέμα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου, μοχλό των τουρκικών επιδιώξεων, όπως και το Κυπριακό, τον εναέριο χώρο, τα χωρικά ύδατα, τα νησιά του Αιγαίου και τη Δυτική Θράκη».²⁸

Αντίθετα, ο Γ. Παπαδόπουλος κλείνει την κρίσιμη αυτή περίοδο με τις σκέψεις «πως ανεπτύξαμεν και εβελτιώσαμεν τας σχέσεις μας με την φίλην Τουρκίαν και ελπίζομεν, ακολουθούντες τον ορθόν δρόμον, αφ' ενός μεν διά της εις πρώτον βήμα αναπτύξεως και εξελίξεως των διακοινοτικών συνομιλιών, αφ' ετέρου δε διά της απολύτου κατανοήσεως της ανάγκης, να εύρουν αι δύο χώραι φιλικήν ειρηνευτικήν λύσιν των διαφορών των».²⁹

Η τουρκική εισβολή και η συνεχιζόμενη κατοχή στην Κύπρο και η νέας μορφής επεκτατική διάθεση της Τουρκίας στο Αιγαίο και τη Θράκη είναι τα σημερινά δεδομένα. Στη δεκαετία του 1970 η Τουρκία απαλλαγμένη από τις υποθήκες της αμοιβαιότητας διαμορφώνει απέναντι στην Ελλάδα πολιτική εδαφικών διεκδικήσεων, Αιγαίο Κύπρος και Θράκη. Πολιτική που έχει σοβαρό αντίκτυπο τόσο στο χριστιανικό όσο και στο μουσουλμανικό στοιχείο της Θράκης.

Η εισβολή και κατοχή του 40% της Κύπρου, σηματοδοτεί προς πάσα κατεύθυνση ανεξαρτήτως προσχημάτων και ιδιαίτερων συνθηκών, ότι η πολιτική και η

27. Σαζανίδης Χ., *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973 -1978*, Θεσσαλονίκη, 1979, σ. 444 και Μαύρος Γ., *Εθνικοί κίνδυνοι*, Αθήνα, χ. χ, σ. 147.

28. Κολώνης Δ., *Η απειλή*, Εκδόσεις Νέα Σύνορα -Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1993, σ. 132.

29. Παπαδόπουλος Γ., (1970), ό.π., τ. Γ', σ. 136.

πρακτική της Τουρκίας που λόγω της στρατιωτικής φύσεως των καθεστώτων της, έχει μια συνέχεια στους επεκτατικούς της στόχους και για την επίτευξη των σκοπών της, θα χρησιμοποιήσει και στρατιωτικά μέσα. Σημαντικό τμήμα του μουσουλμανικού πληθυσμού της Θράκης που μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 παρακολουθούσε με απάθεια και κρατώντας αρκετές φορές στάση εχθρική, έναντι των παρεμβάσεων της Τουρκίας στα εσωτερικά των μειονοτήτων, παρουσιάζει δείγματα συσπείρωσης γύρω από ένα σκληρό πυρήνα επηρεαζόμενο από την εθνικιστική και πολιτισμική προπαγάνδα. Η Τουρκία καλλιεργεί εντυπίσεις θέτοντας ευθέως το θέμα προστασίας των μειονοτικών δικαιωμάτων, προκειμένου να παρουσιάσει στην διεθνή κοινή γνώμη την παραδοχή του δήθεν έννομου συμφέροντός της και αξιοποιεί την πολιτική συγκρότησης της μειονότητας ως μοχλό πίεσης στην εσωτερική πολιτική της Ελλάδας.

Ο χριστιανικός πληθυσμός συνειδητοποιεί ότι πάλι δεν είναι δηλωμένη η ελληνική κυριαρχία στην περιοχή, κάτι που είχε αρχίσει να ξεχνά λόγω της πολιτικής μετά από κάποιο διάστημα, της Βουλγαρίας, αφού από μία σύμμαχο χώρα υπάρχουν δείγματα αμφισβήτησης της κυριαρχίας και ακόμη πιο έντονα δείγματα προπαγάνδας. Η ψυχολογία του μέρους αυτού του πληθυσμού της Θράκης ταυτίζεται με το «η Ελλάδα τελειώνει στο Νέστο», που εντείνει την ανασφάλεια και την απομόνωση. Το γενικότερο πολιτικό κλίμα που συνδέεται άμεσα με τους γεωπολιτικούς συσχετισμούς στην ευρύτερη περιοχή και το «μειονοτικό ζήτημα» συντηρεί και αναπαράγει δυσπιστίες και αντιπαλότητες. Και αυτήν την περίοδο η εσωτερική απομόνωση της Θράκης μέσα στον ήδη απομονωμένο ελλαδικό χώρο επιδεινώνεται, από τις κακές συγκοινωνιακές συνδέσεις, την έλλειψη υποδομών, την απόσταση με τα μεγάλα καταναλωτικά κέντρα, το χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο, την αναποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης και τα αρνητικά αναπτυξιακά και οικονομικά ανακλαστικά που διαπερνούν το κοινωνικό σύνολο, του οποίου ένα μεγάλο μέρος είναι οι μουσουλμανικές μειονότητες, που παραμένει στο περιθώριο ή επιλέγει την εκτός ελλαδικών συνόρων κατευθυνόμενη περιθωριοποίησή.³⁰

30. Ακαδημία Αθηνών (Συλλογικό), *Η Ανάπτυξη της Θράκης. Προκλήσεις και προοπτικές*, Έκδοση Ακαδημία Αθηνών-Κέντρον Ερευνής Ελληνικής Κοινωνίας, Αθήνα, 1994, σ. 39 και σ. 54.